

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець – Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра Всесвітньої історії

Дипломна робота магістра

**на тему: “Проблеми викладання історії в зарубіжній школі:
європейський аспект”**

Виконав: студент 2 курсу Istb1- M17
групи
Напрямок підготовки 014 Середня освіта
(Історія)
Павлюковський Сергій Олегович

Керівник: доктор історичних наук,
професор, академік УАН
Баженов Лев Васильович

Кам'янець–Подільський - 2018

З М І С Т

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА	7
1.1. Огляд історіографії	7
1.2. Характеристика джерел.....	24
РОЗДІЛ II. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	28
РОЗДІЛ III. МІСЦЕ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ.....	57
РОЗДІЛ IV. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ.....	90
ВИСНОВКИ.....	115
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	119

ВСТУП

Актуальність теми. Загострення глобальних проблем наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. змусило людство шукати шляхів їх розв'язання. Чимало аналітиків вбачає вихід із цієї ситуації не тільки в удосконаленні організації суспільства, а й у зміні ролі та функцій освіти. В результаті практичної діяльності вчителів і методистів, наукових досліджень 90-х рр. ХХ ст. склалася нова трансформаційна (критично-креативна) парадигма освіти. На відміну від старої (адаптивної) парадигми вона запропонувала кардинально нові погляди на роль освіти в житті людини, її зміст, принципи, мету, завдання. Безпосередніми здобутками реформ освітнього сектора в Україні є запровадження 12-річної школи, створення платформи для функціонування системи моніторингу якості освіти, модернізації її змісту. Успішний прогрес на цьому шляху неможливий без ретельного вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн з метою вироблення національної освітньої стратегії в руслі загальних підходів світової спільноти. Оскільки, у Концепції 12-річної загальної середньої освіти для українських шкіл зазначено, що ХХІ ст. – “це час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського розвитку, рівень освіченості й культури населення набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу держави, а інтелект, національна свідомість, духовне і фізичне здоров'я, як особистісні якості набувають усе зростаючого значення” [18, с. 13].

Тому впродовж останнього десятиріччя ХХ ст. у педагогічній та історичній науках відбулися істотні зміни, що знайшли своє відображення в офіційному визнанні педагогічною громадськістю необхідності перегляду парадигми філософії освіти, орієнтації навчально-виховного процесу школи на розвиток особистості учня та відмові значної частини істориків від визначення монополії однієї ідеології чи історичної концепції на тлумачення історії, сприйняття плюралізму думок в історичній науці як реалій сьогодення. Виходячи із цього, одним з головних завдань шкільної освіти має бути розвиток учня; історія ж як навчальний предмет повинна не стільки давати

знання фактів, скільки навчити учнів розуміти історію, осмислювати її. Ці ідеї означив відомий британський фахівець у галузі історичної дидактики М. Стобарт: “Вивчення історії – це не лише вивчення фактів, а й активний процес, в якому учні мають працювати з цілою низкою джерел. Навчання історії має розвивати в учнів навички самостійного мислення, роботи з документами, ставити запитання, відрізняти упередження, уміння робити обгрунтовані та збалансовані висновки. Історія допомагає учням виробити такі якості, як інтелектуальна чесність, наукова точність і терпимість: підготувати до життя в плюралістичному і демократичному суспільстві” [168, с. 37]. Все це можливо тільки за умови перебудови шкільної історичної освіти на засадах особистісно орієнтованого навчання. Саме така модель є визнаною в європейських країнах і підтримується Радою Європи.

Отже, **актуальність** нашого дослідження зумовлюється: по-перше, інтеграцією України в європейський освітній простір, в ході якої при створенні нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення вивчення історії в школі повинен ураховуватись досвід перетворень у викладанні історії в європейських країнах; по-друге, відсутність в українській методичній літературі праць, в яких узагальнюється європейський досвід навчання історії в зарубіжній школі.

Об’єктом дослідження є процес викладання історичних дисциплін в системі середньої освіти країн Європи, України та пострадянських держав.

Предметом дослідження є особливості реформування та становлення історичної освіти в навчальних закладах європейських країн.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з 90-х років ХХ - до початку ХХІ ст. Нижня хронологічна межа пов’язана з початком впровадження в країнах ЄС єдиного освітнього простору та Болонського процесу, а верхня – з початком запровадження болонської системи навчання в Україні.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Європи, яку умовно можна поділити на країни, що входять до складу ЄС та пострадянських

держав.

Мета роботи полягає в дослідженні та узагальненні досвіду європейських країн щодо розробки стандартів і програм з історії, вивчення особливостей викладання історії в системі шкільної освіти, пов'язаних з ним.

Дослідженню мети підпорядковані наступні **завдання**:

- вивчити стан наукової розробки проблеми викладання історичних дисциплін в європейських школах вітчизняними та зарубіжними вченими;
- окреслити коло найбільш гострих проблеми, що мають місце при викладанні історії в школах країн Європи та з'ясувати причини їх виникнення й шляхи розв'язання;
- визначити місце історичної освіти в нормативно-правових документах і навчальних програмах загальноосвітніх закладів європейських країн, а також з'ясувати особливості конкретних їх норм в країнах ЄС, України та інших пострадянських держав;
- здійснити аналіз шкільних навчальних програм з історії в європейських країнах;
- простежити етапи реформування та основні особливості викладання історії на європейському континенті;
- дослідити процес громадянського становлення європейської молоді засобами історичних дисциплін.

Методологічною основою нашого дослідження слугували такі принципи: цілісного дослідження педагогічного процесу; об'єктивності; дослідження явища у змінюванні та розвитку; принцип історизму; єдності навчання та виховання; комплексного використання методів дослідження; Для їх реалізації були використані наступні методи дослідження: системно-структурний, який зумовлює напрями аналізу: аналіз проблеми як цілісної системи й аналіз її складових (вивчення її структури); системний та порівняльний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, що дозволив з'ясувати та уточнити основні поняття дослідження; порівняльний

аналіз навчальних програм разом з теоретичним моделюванням дав змогу виокремити та обґрунтувати основні підходи до ефективної організації пізнавальної діяльності учнів.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі вперше на рівні магістерської роботи вивчити, систематизувати та узагальнити європейський досвід навчання історії в школі та порівняння особливостей викладання історії в школах ЄС та Україні й інших пострадянських держав.

Практичне значення роботи: матеріали дослідження можливо використовувати при написанні рефератів, підготовці повідомлень, для виступів на семінарських і практичних заняттях, при вивченні курсу “Методика викладання історії в школі”. Крім того, матеріали роботи можуть бути використані при викладанні тематичних спецкурсів на історичних факультетах вишів. Узагальнений досвід викладання історії в країнах ЄС та пострадянських держав є також корисним для вчителів історії загальноосвітньої школи України.

Апробація роботи. Основні положення дослідження було оприлюднені на засіданні кафедри всесвітньої історії, а також на студентських звітних науково-практичних конференціях в Кам’янець-Подільському національному університеті у 2017-2018 рр.

Структура роботи підпорядкована меті та завданням дослідження і складається зі вступу, основної частини (4 розділи), висновків, списку використаних джерел та літератури (205 найменування). Повний обсяг роботи складає 134 сторінок.

ВИСНОВКИ

Отримані результати дослідження теми роботи відображені в наступних узагальнюючих висновках:

1. Європа – це багатобарвний континент, на якому розташувалося понад сорок країн, кожна з них має власну історію. Та, незважаючи на це, у більшості європейських країн від початку 1990-х рр. й до сьогодні ведуться дискусії щодо мети, змісту та підходів до навчання історії, активно розробляються загальноєвропейські дослідницькі проекти з проблем удосконалення змісту та умов викладання історії у школі. Учасники цих проектів вважають недоцільним зосереджуватись лише на вивченні історії своєї країни без достатнього аналізу історичних подій в інших країнах.

2. В останні десятиріччя у провідних країнах світу помітно збільшився обсяг дидактичних досліджень, спрямованих на активізацію навчальної діяльності та його переорієнтацію на учня, який також більше розглядається як активний суб'єкт навчання. Орієнтацію школи на нову дидактичну систему підтримують і міжнародні освітні організації. Це Рада Європи, в організаційну структуру якої входить постійно діючий Комітет з питань освіти у складі експертів з країн-членів з питань освіти, зокрема історичної. В офіційних документах цього Комітету підкреслюється “унікальна цінність історії”, яка впливає на “формування системи мислення”, “сприяє формуванню власної точки зору особистості”, “вчить поважати і цінувати думки інших”, виховує “толерантність, громадянську мужність, творчу уяву”.

3. Завдяки співпраці українських педагогів з європейськими освітніми інституціями збільшується наша зацікавленість та обізнаність щодо того, як відбувається навчання історії в різних країнах Європи. Особливо актуальним європейський досвід стає в умовах впровадження у вітчизняний освітній простір Національного освітнього стандарту, яка стимулює кореляції навчальних програм, створення нового покоління підручників в Україні.

4. Дослідження історичних програм у школах європейських країн

свідчить про тенденцію висвітлення у шкільних курсах так званих “еволюційних” проблем з історії ХХ ст. Серед них є теми, які особливо часто включаються в програми з історії: досягнення науки та техніки у ХХ ст.; зміни в повсякденному житті пересічних людей; зміна ролі жінки в суспільстві; виникнення масової та молодіжної культури; урбанізація; розвиток транспорту та комунікацій; міграції населення; зміна ситуації в становищі національних та інших меншин; суспільні конфлікти і співробітництво; національний рух; права людини.

5. Аналіз основних напрямів змін змісту базової освіти у західноєвропейській школі дає підстави стверджувати, що модернізаційні процеси в галузі освіти різних західноєвропейських країн є близькими за суттю і за формою. Зокрема, для більшості з них характерне вивчення історії концентрами, тобто повернення у старших класах до періодів історії, з подіями та образами яких вже знайомилися учні основної школи.

6. Аналіз шкільних навчальних програм з історії деяких європейських країн дозволяє побачити спільність багатьох проблем шкільної історичної освіти України в сучасній Європі, незважаючи на відмінність систем освіти.

7. Реформа в такій чутливій суспільній сфері як історична освіта не може бути занадто стрімкою і не виваженою. Зміна парадигми навчання не повинна сприяти втраті того, чим пишається вітчизняна школа. Обширність знань, обізнаність з історією багатьох країн в історичній перспективі мають органічно пов'язатися із діяльністю на уроках, яка дозволяє сформуванню важливих для сучасної молоді вміння. З огляду на поставлені часом перед українськими вчителями завдання важливо знати, яку історію і як вивчають у різних країнах Європи.

8. Проблема розробки змісту освіти, адекватного динамічним змінам, хвилює усі європейські країни. Він ними трактується як педагогічно адаптований соціальний досвід, що має базуватися на таких фундаментальних принципах як учень, суспільство і структурований зміст навчального

предмета. Це зумовило збільшення обсягу дидактичних досліджень, спрямованих на активізацію навчального процесу, його переорієнтацію на учня, який розглядається як активний суб'єкт навчання. На думку зарубіжних педагогів, школа має радикалізувати навчальний процес, готувати таких людей, які були б спроможні створювати нове, а не тільки дублювати досвід попередніх поколінь, людей винахідливих, творчих, які не сприймають на віру все, що їм пропонують, щоб забезпечити розвиток критичного і гнучкого інтелекту.

9. Принциповим в оновленні змісту загальної середньої освіти в країнах Європи є визнання того, що в сучасному світі знання стають все більше доступними для тих, хто хоче оволодіти ними, тому переосмислюється самоцінність знань. Натомість зростає роль умінь добувати, переробляти інформацію, одержану з різних джерел. Це зумовлює зменшення питомої ваги готової інформації, зміну співвідношення між структурними елементами змісту на користь засвоєння учнями способів пізнання, набуття особистого досвіду творчої діяльності, посилення світоглядного компонента змісту. Головним ж завданням вчителя є допомогти учням зрозуміти минуле, розібратися у витоках сучасних проблем, розвивати почуття історії та історичну свідомість; впроваджувати дух милосердя в навчальному предметі; отримувати користь з точки зору глобальної й досконалої освіти; навчати учнів різним методологіям історичного дослідження та інтерпретації минулого; готувати учнів до подальшого навчання предмету; сприяти кращому розумінню між націями та спільнотами; готувати учнів до участі в демократичному житті, громадській поведінці, збуджувати інтерес до власного минулого .

10. Виняткової актуальності та злободенності у більшості сучасних країн світу набула проблема громадянського становлення молоді. Взагалі громадянська освіта – це вимога часу, тому розвиток та вдосконалення її системи є актуальним завданням для всіх демократичних країн. Багатий досвід громадянської освіти накопичено в умовах зрілих демократій Великобританії,

Франції та інших країн, де створено різноманітні підручники, розроблено навчальні курси, діють науково-методичні центри, налагоджено відповідну підготовку та перепідготовку вчителів. Значних зусиль щодо розвитку освіти для демократії докладають і посткомуністичні країни: Польща, Румунія, Латвія, Росія, Україна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

I. ДЖЕРЕЛА

1. Базисные учебные планы (общеобразовательные школы) // Преподавание истории в школе. 2004. № 5. С. 24-32.
2. Государственные образовательные стандарты (федеральный компонент) // Преподавание истории в школе. 2004. № 5. С. 33-39.
3. Державна національна програма “Освіта. (Україна ХХІ століття)” // Освіта. 1993. № 44-46. С. 1-6.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Історія в школах України. 2004. № 2. С. 2-7.
5. Державний стандарт середньої освіти. Проект // Освіта України. 1997. № 30. С. 3-10.
6. Історія України. Всесвітня історія. Людина і суспільство. Основи філософії: Програми для профільних класів загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Педагогічна преса, 2005. 128 с.
7. Концепція громадянської освіти в Україні. Проект // Історія в школах України. 2001. №1. С. 10-18.
8. Концепция исторического образования в общеобразовательных учреждениях Российской Федерации // Преподавание истории в школе. 2000. № 4. С. 2-8.
9. Концепция преподавания отечественной истории XX века (Проект) // Преподавание истории в школе. 2002. № 1. С. 2-8.
10. Навчальна програма з історії для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (основна школа у структурі 12-річної; старша школа (безпрофільна) у структурі 12-річної). 5-7 класи // Історія в школі. 2004. № 7-8. С. 45-57.
11. Навчальна програма з історії для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (основна школа у структурі 12-річної; старша школа (безпрофільна) у структурі 12-річної). 8 клас // Історія в школі. 2004. № 9. С. 45-48.

12. Навчальна програма з історії для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (основна школа у структурі 12-річної; старша школа (безпрофільна) у структурі 12-річної). 9 клас // Історія в школі. 2004. № 10. С. 44-48.
13. Навчальна програма з історії для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (основна школа у структурі 12-річної; старша школа (безпрофільна) у структурі 12-річної). 10-12 класи // Історія в школі. 2004 № 11-12. С. 46-60.
14. Национальный учебный план в Великобритании // Вопросы образования. 2006. № 3. С. 196-204.
15. О гражданском образовании учащихся общеобразовательных учреждений Российской Федерации (инструктивное письмо) // Преподавание истории и обществознания в школе. 2003. № 6. С. 16-21.
16. О развитии гражданского образования в России // Преподавание истории и обществознания в школе. 2003. № 8. С. 19-26.
17. Проект концепції історичної освіти середньої загальноосвітньої 12-річної школи // Історія в школах України. 2001. № 3. С. 2-8.
18. Проекти концепцій історичної освіти середньої загальноосвітньої 12-річної школи // Історія в школах України. 2001. № 6. С. 13-17.
19. Стандарт основного общего образования по истории // Преподавание истории в школе. 2004. № 6. С. 24-29.
20. Стандарт среднего (полного) общего образования по истории. Профильный уровень // Преподавание истории в школе. 2005. № 1. С. 20-28.
21. Стандарт среднего (полного) общего образования по истории // Преподавание истории в школе. 2004. № 8. С. 24-29.
22. Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (старша школа у структурі 12-річної) суспільно-гуманітарний напрям // Директор школи. 2007. № 9-12. С. 14-56.
23. Федеральный компонент государственного образовательного стандарта общего образования. Проект // Преподавание истории и обществознания в

школе. 2002. № 10. С. 2-12.

II. ЛІТЕРАТУРА

24. Акіншева І. Вивчення соціальної історії в школах європейських країн // Рідна школа. 2004. № 9. С. 71-73.
25. Алексашкина Л.Н. О Робин Гудах в стандартах по истории // Преподавание истории и обществознания в школе. 2002. № 9. С. 20-21.
26. Аникеев А.С. О развитии гражданского образования в России // Преподавание истории и обществознания в школе. 2003. № 8. С. 18-26.
27. Бакка Т. Шкільне суспільсьвознавство: традиції та методологічні новації // Історія в школах України. 2007. № 5. С. 13- 17.
28. Барабанов В.В., Лазукова Н.М. Некоторые размышления о концепции исторического образования // Преподавание истории в школе. 2000. № 5. С. 38-40.
29. Баранов А.Г., Седова Е.Ю. Варианты предпрофильной подготовки // Преподавание истории в школе. 2006. № 10. С. 11-15.
30. Баранов П.А. О модели профессиональной компетентности учителя истории // Преподавание истории и обществознания в школе. 2005. № 9. С. 57-62.
31. Баханов К. Методика викладання історії: традиції та інновації // Історія в школах України. 2002. № 6. С. 9-12.
32. Баханов К. Модернізація українських підручників з історії на початку ХХІ століття // Історія в школах України. 2007. № 2. С. 30-33.
33. Баханов К. Навчання історії за системою С. Френе // Історія в школі. 2002. № 2. С. 14-17.
34. Баханов К. Орієнтуватись на результат навчання (За матеріалами установчого семінару “Навчальні програми для 12-річної школи”) // Історія в школах України. 2004. № 1. С. 4-5.
35. Баханов К. Посилення розвивальної орієнтації українських підручників з історії початку ХХІ століття // Історія в школах України. 2007. № 3. С. 6-11.
36. Баханов К. Проблема визначення мети і завдань шкільної історичної

- освіти // Історія в школах України. 2001. №6. С. 18-19.
37. Баханов К. Проблема мети і завдання шкільної історичної освіти в сучасній російській дидактичній літературі // Історія в школі. 2001. № 5. С. 28-29.
38. Баханов К. Учнівські компетенції як складова програм з історії для 12-річної школи // Історія в школах України. 2004. № 7. С. 7-11.
39. Бермус А.Г. Российское педагогическое образование в контексте Болонского процесса // Педагогика. 2005. № 10. С. 102-109.
40. Боголюбов Л.Н. Базовые социальные компетенции в курсе обществоведения // Преподавание истории и обществознания в школе 2002. № 9. С. 22-33.
41. Боголюбов Л.Н. Проблемы обществоведческой подготовки в профильных классах // Преподавание истории и обществознания в школе 2003. № 6. С. 31-34.
42. Бондаренко Г.В. Історичне пізнання: питання теорії і практики // Луцьк: Ред.-вид. відд. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. 189 с.
43. Брандт М.Ю. Стандарты и утопии // Преподавание истории и обществознания в школе 2002. № 10. С. 33-35.
44. Бродський Я., Павлов О. Про стандартизацію шкільної освіти // Шлях освіти. 2006. № 3. С. 10-14.
45. Буданова В.В. основі концепції історії стародавнього світу – цивілізаційний підхід (Змістові лінії курсу) // Історія в школах України. 2015. № 2. С. 24-27.
46. Василюк А. З теорії освітніх реформ // Шлях освіти. 2006. № 4. С. 22-26.
47. Василюк А. Реформи освіти у сучасній Польщі // Шлях освіти. 1999. № 2. С. 25-27.
48. Вачевський М. Сучасна економічна освіта у країнах Західної Європи: формування професійних компетенцій // Рідна школа. 2006. № 3. С. 71-74.
49. Витрикуш Н. Особистісно орієнтований підхід у викладанні історії // Історія України. 2006. № 10. С. 16-19.

50. Вільчковський Е., Пасічник В. Система підготовки вчителів історії у західноєвропейських вищих навчальних закладах // Історія в школі. 2002. № 2. С. 11-14.
51. Ведюшкін В. Історія середніх віків у російських шкільних підручниках: учора, сьогодні і завтра // Історія в школах України. 2005. № 2. С. 27-29.
52. Ворожейкина Н.И. Преподавание истории в основной школе: проблемы и пути решения // Преподавание истории и обществознания в школе. 2004. № 4. С. 19-27.
53. Воронка Г. Інформаційно-ресурсне забезпечення навчального процесу шкіл післядипломної освіти // Шлях освіти. 2015. № 4. С. 27-28.
54. Вуйцік-Логан Г. Цілі викладання історії – огляд вибраних педагогічних роздумів // Історична освіта і сучасність. Як викладати історію школярам і студентам. Київ: Видавництво “К.І.С.”, 2007. С. 251-255.
55. Вяземский Е. Актуальные проблемы школьного исторического образования на конференциях и семинарах совета Европы // Преподавание истории и обществознания в школе. 2004. № 9. С. 73-78.
56. Вяземский Е.Е. Международная научная конференция по проблемам преподавания истории в современной России // Новая и новейшая история. 2000. № 4. С. 210-212.
57. Вяземский Е.Е. Проблемы школьного учебника: международный опыт // Преподавание истории и обществознания в школе. 2002. № 4. С. 29-33.
58. Вяземский Е.Е. Школьное историческое образование: опыт и проблемы // Новая и новейшая история. 2000. № 1. С. 187-193.
59. Ганущенко Н.Н. О преподавании социально-гуманитарных дисциплин в общеобразовательных школах // Преподавание истории в школе. 2000. № 9. С. 5-8.
60. Гевуркова Е.А. Подготовка к ЕГЭ по истории // Преподавание истории и обществознания в школе. 2006. № 5. С. 37-45.
61. Гур'янова І.Е., Северова О.В. Принцип історизму в пізнанні соціальних явищ // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки

Рівенського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. Рівне: РДГУ, 2005. Вип. 4. С. 234-239.

62. Динерштейн Е.Е. Проблема систематизации преподавания истории в школе // Преподавание истории в школе. 2002. № 8. С. 42-45.
63. Евгенъев В.Е. Семинар под эгидой Совета Европы // Преподавание истории и обществознания в школе. 2006. № 4. С. 65-68.
64. Євтушенко Р. Європейський досвід оцінювання знань учнів // Історія України. 2012. № 11. С. 16.
65. Євтушенко Р. Міжнародний семінар “Інноваційні підходи до вивчення та викладання історії в школі” // Історія в школах України. 2002. № 1. С. 52.
66. Євтушенко Р. Нові підходи у вивченні історії ХХ століття. Матеріали міжнародного семінару (28 лютого – 1 березня 2003 року, Львів) // Історія в школах України. 2003. № 3. С. 2-6.
67. Євтушенко Р. Проведення міжнародного семінару “Розроблення і впровадження освітнього стандарту з історії в Україні: європейський вимір” // Історія в школах України. 2002. № 6. С. 5.
68. Євтушенко Р. Про вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін у 2004/2005 навчальному році // Історія в школі. 2004. № 6. С. 2-3.
69. Єгоров Г. Експерти Ради Європи про форми та методи викладання історії // Історія в школі. 2000. № 10. С. 8-11.
70. Єгоров Г. Організація профільного навчання в зарубіжній школі: досвід Франції // Історія в школі. 2004. № 2. С. 5-8.
71. Єгоров Г. Система освіти у Франції // Історія в школі. 2001. № 3-4. С. 13-17.
72. Єгоров Г. Суспільствознавча освіта у ліцеях Франції // Історія в школі. 2004. № 7-8. С. 58-61.
73. Жадан І., Позняк С. Наскрізний підхід до викладання громадянської освіти і підготовка вчителів // Історія України. 2004. № 18. С. 18-23.
74. Журавльова С. Соціорієнтована модель виховання особистості Георга Кершенштейнера в освітніх реформах Німеччини (початок ХХ століття) //

Рідна школа. 2006. № 3. С. 77-80.

75. Задорожна Л.В. Методика використання документів у процесі навчання історії // Історія. 2005. № 1. С. 29-33.

76. Захарова Н. Насамперед – особисте ставлення (Вимоги до програми з курсу історії стародавнього світу: європейський контекст) // Історія в школах України. 2005. № 2. С. 13-15.

77. Защинська С. Міжпредметні зв'язки на уроках історії // Історія в школі. 2001. № 5. С. 25-27.

78. Зязюн Л. Освітня система Франції // Рідна школа. 2001. № 11. С. 70-74.

79. Измозик В.С., Павлов Б.В. Легенды и мифы отечественной истории // Преподавание истории и обществознания в школе. 2003. № 5. С. 16-24.

80. Измозик В.С., Павлов Б.В. Легенды и мифы отечественной истории // Преподавание истории и обществознания в школе. 2003. № 6. С. 16-25.

81. Иоффе А.Н. Основные стратегии преподавания // Преподавание истории в школе. 2005. № 7. С. 25-30.

82. Иоффе А.Н. Проблема оценивания в общественных дисциплинах // Преподавание истории и обществознания в школе. 2005. № 5. С. 37-40.

83. Іванюк І. Міжнародна програма PISA як інструмент зовнішнього оцінювання учнів // Шлях освіти. 2004. № 3. С. 16-21.

84. Іванюк І. Норвезька система освіти: структура, принципи, реформи // Шлях освіти. 2004. № 2. С. 19-23.

85. Кан А.С. Преподавание истории в гимназиях современной Норвегии // Преподавание истории в школе. 2005. № 8. С. 37-44.

86. Кегель І. Кілька думок щодо розробки підручників з історії // Історія в школах України. 1999. № 2. С. 6-7.

87. Кинкулькин А.Т. Стандарты требуют значительной доработки // Преподавание истории и обществознания в школе. 2002. № 10. С. 29-33.

88. Кищенко О.В. Профильное образование в старшей школе: проблема построения курсов истории и обществознания // Преподавание истории в школе. 2006. № 10. С. 5-10.

89. Козленко С.И. О профильном обучении в средних общеобразовательных учреждениях // Преподавание истории и обществознания в школе. 2003. № 8. С. 44-47.
90. Колесник М.Ю. Профильная школа в Германии: аспекты развития // Преподавание истории и обществознания в школе. 2005. № 4. С. 38-43.
91. Коломойцев В.Ф. Заметки о преподавании истории во Франции и США // Преподавание истории в школе. 1993. № 6. С. 42-43.
92. Конечка-Славінська Д. Підручник з історії у тривимірному розумінні // Історична освіта і сучасність. Як викладати історію школярам і студентам. Київ: “К.І.С.”, 2007. С. 397-405.
93. Костюк І. Шкільна історична освіта – європейський досвід // Науково-методичний часопис з історичної та громадянської освіти “Доба”. 2004. № 1. С. 22-24.
94. Кошнен Ж.Б. Герои истории и уроки истории: опыт французской школы // Преподавание истории и обществознания в школе. 2004. № 1. С. 57-62.
95. Кріїнс Х., Томс Д., та ін. Європейські обрії історичної освіти // Сучасні підходи до історичної освіти / Уклад. І. Костюк, П. Кендзьор. Львів: НВФ “Українські технології”, 2004. С. 5-19
96. Кропив'янський С. Модернізація змісту шкільної історичної освіти в Республіці Білорусь // Актуальні проблеми трансформації соціогуманітарної освіти: Збірник наукових праць за підсумками Всеукраїнської науково-практичної конференції (4-5 грудня 2003 року). – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2004. С. 84-85.
97. Кульчицький С., Крилач К. Державний освітній стандарт з історії // Освіта України. 1997. № 52. С. 8.
98. Кучер Ю. Досягнення і проблеми системи середньої освіти сучасної Ірландії // Рідна школа. 2007. № 11 - 12. С. 78-80.
99. Кушева Р. Модернизация исторического образования в Болгарии // Преподавание истории и обществознания в школе. 2006. № 5. С. 57-62.

100. Куявська М., Маріуш М. Концепції викладання історії у новому загальноосвітньому ліцеї // Історична освіта і сучасність. Київ: "К.І.С.", 2007. С. 256-269.
101. Лавриченко Н. Модернізація змісту базової освіти у західноєвропейських країнах // Директор школи. 2004. № 12. С. 22-25.
102. Лавриченко Н. Освіта і релігія в сучасній Європі // Директор школи. 2003. № 35. С. 6-10.
103. Лавриченко Н. Педагогічне осмислення проблем соціалізації шкільної молоді у Франції // Шлях освіти. 2000. № 4. С. 20-23.
104. Лавриченко Н. Трансформація моделей громадянської освіти в країнах ЄС // Історія в школі. 2007. № 7-8. С. 17-21.
105. Лавриченко Н. Формування змісту навчальних програм для сучасних французьких коледжів // Директор школи. 2003. № 43. С. 3-5.
106. Лещинер В., Полторак Д. Нормы и стандарты исторического образования в англоязычных странах // Преподавание истории в школе. 1993. № 6. С. 35-41.
107. Локшина О. Еволюція реформ шкільної освіти в країнах європейського Союзу // Шлях освіти. 2006. № 4. С. 18-22.
108. Локшина О. Розвиток компетентісного підходу в освіті Європейського Союзу // Шлях освіти. 2007. № 1. С. 16-21.
109. Локшина О. Сучасні тенденції розвитку змісту шкільної освіти в зарубіжжі // Шлях освіти. 2004. № 2. С. 25-28.
110. Локшина О., Ткаченко Ю. Система шкільної освіти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії // Історія в школі. 2001. № 7. С. 23-27.
111. Лоу–Беер Э. Совет Европы и история в школе. // Страсбург, 1997. 95 с.
112. Лучкина В.Ю. Мое видение школьного исторического образования // Преподавание истории в школе. 2000. № 1. С. 48-49.
113. Майер Р. Роль учебников на уроках истории в сегодняшней Европе // Преподавание истории в школе. 2000. № 8. С. 53-55.

114. Мазур С. Отзыв на экзамен по истории в IX классе в школах Латвии // Преподавание истории в школе. 2005. № 8. С. 49-52.
115. Малицька І. Інформаційне забезпечення сучасної освіти в діяльності міжнародних європейських організацій // Рідна школа. 2004. № 10. С. 73-76.
116. Мареш Т. Система школьного исторического образования в современной Польше // Преподавание истории и обществознания в школе. 2005. № 8. С. 61-68.
117. Мельниченко Б. Реформування сучасної шкільної середньої освіти у Чеській, Словацькій та Польській Республіках // Історія в школі. 2008. № 1. С. 13-18.
118. Мельниченко Б. Система шкільної освіти у Федеративній Республіці Німеччини // Історія в школі. 2001. № 5. С. 17-21.
119. Мещерякова С. Особистісно орієнтоване навчання в сучасній школі // Директор школи. 2007. № 17. С. 10-13.
120. Мисан В. Готувати до вивчення історії (Основні тенденції в розвитку сучасної вітчизняної історичної пропедевтики) // Історія в школах України. 2005. № 4. С. 15-19.
121. Мисан В. Шкільний підручник як історичне джерело. (Чи потрібно здавати в макулатуру старі підручники з історії?) // Історія в школах України. 2008. № 1. С. 24-29.
122. Мокрогуз О. Навчити “прочитувати” фотографії (З досвіду інтерпретації візуальних архівних матеріалів у шкільному курсі історії) // Історія в школах України. 2004. № 8. С. 27-31.
123. Мороз П., Мороз І. Функції сучасного шкільного підручника з історії // Історія в школі. 2007. № 2. С. 14-20.
124. Муценко Я. Шкільний підручник з історії: європейське бачення // Історія в школах України. 2003. № 6. С. 39-43.
125. Надеев Е.П. Развитие ценностных ориентаций учащихся в процессе исторического образования // Преподавание истории и обществознания в школе. 2005. № 5. С. 47-50.

126. Нефедов С.А. Ответ на критику учебника // Новая и новейшая история. 1999. № 1. С. 161-162.
127. Новиков М.В., Перфилова Т.Б. Новые учебники по истории: рекомендации международного сообщества профессионалов // Преподавание истории в школе. 2001. № 5. С. 60-68.
128. Обговорюємо проект концепції громадянської освіти в Україні (Матеріали круглого столу) // Історія в школах України. 2001. № 1. С. 18-19.
129. Обсуждение концепции исторического образования в Московской ассоциации преподавателей истории // Преподавание истории в школе. 2000. № 4. С. 41-43.
130. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті // Шлях освіти. 2007. № 4. С. 32-37.
131. Ордон У. Приоритеты образовательной политики ЭС: взгляд из Польши // Педагогика. 2005. № 2. С. 91-94.
132. Осадчук Р. Умови, які забезпечують ефективність застосування самостійної роботи учнів у профільному навчанні // Історія в школі. 2007. № 2. С. 12-13.
133. Павлюк С. Школи Німеччини в умовах глобалізації та інтеграційних процесів // Рідна школа. 2007. № 9. С. 72-75.
134. Пасічник В. Викладання предметів “Історія” та “Суспільство” у світлі реформи освіти у Польщі // Історія в школі. 2000. № 8. С. 10-12.
135. Пасічник В. Модернізація змісту підготовки вчителів історії у вузах Польщі // Історія в школах України. 2001. № 1. С. 53-54.
136. Пацалюк О. Форми, методи та засоби навчання на початку ХХ століття // Рідна школа. 2004. № 9. С. 53-56.
137. Подаляк Н. Шкільний підручник з історії середніх віків: роздуми автора // Історія в школах України. 2005. № 2. С. 22-24.
138. Позняк С. Дослідження громадянської освіти у країнах-членах Ради Європи // Шлях освіти. 2005. № 1. С. 20-25.
139. Позняк С. Перспективи співпраці членів Ради Європи

- східноєвропейського регіону і Балтії // Історія України. 2008. № 4. С. 11-12.
140. Позняк С. Семантика громадянської освіти // Шлях освіти. 2006. № 1. С. 22-27.
141. Полторац Д.И., Лещинер В.Р. Стандарты образования по истории и международный опыт // Преподавание истории и обществознания в школе. 2002. № 10. С. 35-39.
142. Полянський П. Державний освітній стандарт: пошуки оптимального рішення (Розмову вів В. Власов) // Історія в школах України. 2002. № 6. С. 6-8.
143. Пометун О. Актуальні проблеми шкільного підручника з історії // Історія в школах України. 2002. № 6. С. 13-17.
144. Пометун О. Гупан Н. Підручник як засіб виховання громадянина (З практики реалізації основних принципів створення, на прикладі підручника з новітньої історії України для 11 класу) // Історія в школах України. 2005. № 4. С. 19-24.
145. Пометун О., Костюк І. Нова історія в нову добу // Історія в школах України. 2002. № 1. С. 52-53.
146. Постников П.Г. Историческое создание как цель, ценность и результат образования // Преподавание истории и обществознания в школе. 2003. № 8. С. 59-64.
147. Перминова Л.М. Образовательные стандарты в контексте школьного обучения // Педагогика. 2005. № 10. С. 95-102.
148. Петкова Р., Манев С. Процесс реформирования системы образования в Болгарии // Педагогика. 2005. № 5. С. 106-109.
149. Пригодич Е.Г. Базовый курс истории в профильной школе // Преподавание истории в школе. 2006. № 10. С. 16-18.
150. Сбруева А. Недоліки сучасних освітніх реформ // Шлях освіти. 2005. № 2. С. 16-20.
151. Сбруева А. Уроки запровадження сучасних освітніх реформ у розвинутих англomовних країнах // Рідна школа. 2006. № 3. С. 74-76.

152. Сбруєва А. Уроки сучасних освітніх реформ розвинутих англомовних країн: оцінка результатів // Рідна школа. 2013. № 10. С. 68-70.
153. Сергеев И.С. Как реализовать компетентный подход в обучении // Преподавание истории и обществознания в школе. 2004. № 3. С. 29-39.
154. Серкин А.В. К проблеме интерпретации фактов на уроке истории // Преподавание истории в школе. 2003. № 10. С. 30-35.
155. Селиванов И.Н. О новых школьных программах по истории // Новая и новейшая история 1999 № 1. С. 156-161.
156. Серова Г. Концептуальні підходи до конструювання змісту шкільної історичної освіти: сучасний погляд // Історія в школі. 2004. № 4. С. 6-9.
157. Серова Г. Творимо цивілізаційні підходи // Історія в школах України. 2004. № 1. С. 5.
158. Сидорцов В.Н., Панов С.В. История повседневности в учебниках истории: реалии и перспективы // Преподавание истории в школе. 2000. № 9. С. 21-23.
159. Система образования в Швейцарии // Все для учителя. 2002. № 15-16. С. 75-76.
160. Соколов А.Б. Курс “Моя история” в начальной школе // Преподавание истории в школе. 1993. № 5. С. 35-39.
161. Соколов М.Б. О проблемах обучения истории в старших классах школ Великобритании // Преподавание истории и обществознания в школе. 2006. № 10. С. 56-62.
162. Соколов М.Б. Реформирование школьного исторического образования в контексте международного опыта // Преподавание истории и обществознания в школе. 2005. № 7. С. 58-63.
163. Солдатова О.Н. Развитие мышления учащихся на уроках истории // Преподавание истории в школе. 2000. № 9. С. 39-42.
164. Сороко Н. Сучасні підходи до формування інформаційної та комунікативної компетентностей учителів Східної Європи // Шлях освіти. 2007. № 1. С. 21-24.

165. Сотніченко В. Формування цілей та завдань шкільної історичної освіти через призму європейського досвіду // Історія в школах України. 2007. № 8. С. 3-6.
166. Соціальне проектування у сучасній європейській школі // Науково-методичний часопис з історичної та громадянської освіти “Доба”. 2007. № 1-2. С. 54-64.
167. Старовойт С. Особливості освітньої системи у Великій Британії // Рідна школа. 2004. № 1. С. 75-76.
168. Стобарт М. Совет Европы и историческое образование // Преподавание истории в школе. 1995. № 7. С. 35-41.
169. Сторк Э. Интеграция, идентичность и мультиперспективность в преподавании истории в Нидерландах // Преподавание истории и обществознания в школе. 2006. № 6. С. 51-54.
170. Страдлінг Р. Викладання європейської історії у ХХ столітті // Сучасні підходи до історичної освіти / Уклад. І. Костюк, П. Кендзьор. Львів: НВФ “Українські технології”, 2004. С. 25-30.
171. Страдлинг Р. Преподавание истории Европы XX века. Москва: Издательство Совета Европы, 2003. 326 с.
172. Страдлінг Р. Проблеми викладання історії у ХХІ столітті // Сучасні підходи до історичної освіти / Уклад. І. Костюк, П. Кендзьор. Львів: НВФ “Українські технології”, 2004. С. 20-24
173. Стражев В.И. Школы Республики Беларусь: настоящее и перспективы // Преподавание истории в школе. 2010. № 9. С. 2-4.
174. Стрелова О.Ю. Воспитание историей как формирование ценностей личности // Преподавание истории и обществознания в школе. 2003. № 7. С. 66-70.
175. Стрелова О.Ю. Европейские модели школьного учебника истории // Преподавание истории и обществознания в школе. 2002. № 4. С. 33-36.
176. Студеникин М.Т. Некоторые итоги и перспективы реформы исторического образования // Преподавание истории в школе. 2001. № 2. С.

61-62.

177. Сухов В.В., Морозов А.Ю., Абдулаев Э.Н. Лес проблем и вариант дороги (Поиск путей обновления школьного исторического образования) // Преподавание истории в школе. 2000. № 1. С. 50-55.

178. Терещенко А. Зовнішнє оцінювання в системі середньої освіти: міжнародний досвід і перспективи для України // Історія України. 2005. № 19-20. С. 11.

179. Терно С. Історичне мислення: Як його розвивати? // Історія в школах України. 2007. № 5. С. 8-12.

180. Терно С. Методика розвитку критичного мислення: досвід експериментального дослідження // Історія в школах України. 2007. № 9. С. 3-11.

181. Терно С. Методичний апарат підручника: яким вимогам він повинен відповідати? // Історія в школах України. 2004 № 7. С. 17-20.

182. Терно С. Підручник з історії сьогодні: стан і перспективи // Історія в школах України. 2004. № 1. С. 6-8.

183. Терно С. Як підвищити вмотивованість вивчення історії? // Історія в школах України. 2004. № 8. С. 22-26.

184. Томальська Г. Сучасне теоретичне підґрунтя оповіді у підручниках історії // Історична освіта і сучасність. Як викладати історію школярам і студентам. Київ: "К.І.С.", 2007. С. 417-427.

185. Туманс Х. Три кити латвійського стандарту викладання історії // Історія в школах України. 2005. № 2. С. 30-31.

186. Турянська О. Визначення функцій, мети та змісту історичної освіти: соціокультурні чи особистісно орієнтовані засади вибору // Історія України. 2004. № 37. С. 10-13.

187. Ферро М. Как рассказывают историю в разных странах мира. М.: Высшая школа, 1992. 351 с.

188. Фідря О. Чи можливо зрозуміти історію? // Історія в школах України. 2004. № 5. С. 2-7.

189. Фідря О. Як розвивати знання (Процесуальні компетенції учнів і вивчення історії) // Історія в школах України. 2005. № 4. С. 12-14.
190. Фішер К. Чи можна писати про історію без героїчного пафосу? // Науково-методичний часопис з громадянської освіти "Доба". 2002. № 2. С. 7-13.
191. Фрейман Г. Аксиологічні засади предметної компетентності як основа реалізації змісту історичної освіти (на прикладі навчання історії в старших класах) // Історія в школі. 2007. № 11-12. С. 28-32.
192. Фрейман Г. Концептуальні основи формування життєвих компетенцій школярів на уроках історії // Історія України. 2004. № 37. С. 14-15.
193. Фрейман Г. Ціннісна складова компетентності як основа реалізації змісту суспільствознавчої освіти (на прикладі навчання історії в старших класах) // Історія в школах України. 2007. № 8. С. 7-10.
194. Харлашова Е.В., Ильина Т.И. Работа с источниками на уроках истории // Преподавание истории и обществознания в школе. 2003. № 1. С. 71-72.
195. Центковський Э. Реформа школьного исторического образования в Польше // Преподавание истории и обществознания в школе. 2003. № 6. С. 73-78.
196. Чулкова Л. До проблеми соціалізації учнів у школах Німеччини // Рідна школа. 2007. № 5. С. 77-78.
197. Шалагінова О. Чому за нашим підручником хочеться навчатися? // Історія в школах України. 2005. № 2. С. 18-21.
198. Шаповалова Л. Реформування змісту університетської освіти Франції // Шлях освіти. 2007. № 4. С. 28-31.
199. Шльосек Ф. Реформа системи освіти в Польщі // Шлях освіти. 1998. № 3. С. 20-22.
200. Шутова О.М. Трансформации подходов к истории: антропологизация и образы прошлого // Преподавание истории в школе. 2000. № 9. С. 9-11.
201. Щекатунова Г. Проблеми оцінювання якості освіти у загальноосвітніх навчальних закладах // Рідна школа. – 2016. № 7-8. С. 3-5.

202. Янік М., Урбановіч Б. Фотографія у викладанні та вивченні історії // Історична освіта і сучасність. Як викладати історію школярам і студентам. Київ: “К.І.С.”, 2007. С. 338-352.

III. ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

203. Галлагер К. Викладання історії в контексті сприяння демократичним цінностям і терпимості. Посібник для вчителів // [http: www.edusearch.com/vfb585bde.html](http://www.edusearch.com/vfb585bde.html).

204. Зелінська К. Звідки ми це знаємо, або як використовувати матеріали з джерелами на уроках історії та суспільних наук // www.novadoba.org. Ua

205. Рекомендації Рес (2001) 15 про викладання історії в XXI столітті в Європі. Рада Європи; Комітет Міністрів: Ухвалена Комітетом Міністрів 31 жовтня 2001 р. // [http://www.coe.int/T/F/Coop%20ration culturelle /Education/ L'enseignement de l'histoire/ Histoire du 20e /Recommandation/ Recommandation Ukr.asp](http://www.coe.int/T/F/Coop%20ration%20culturelle/Education/L%20enseignement%20de%20l%20histoire/Histoire%20du%2020e/Recommandation/RecommandationUkr.asp)